

Anàlisi fonètica, morfològica, sintàctica i lèxico-semàntica de dos documents del *Llibre de Privilegis de Cervera (1182-1356)*

TERESA PUIG I ORTIZ

Llicenciada en Filologia Clàssica

A. Introducció

Aquest treball té com a objectiu l'estudi fonètic, morfològic, sintàctic i semàntic d'uns textos, inèdits en aquest sentit (només s'han treballat fins ara des del punt de vista històric), de tipus jurídic, dels segles XII i XIV, pertanyents al *Llibre de Privilegis de Cervera*. Després d'aquest estudi, i a tall de conclusió, farem una anàlisi de l'evolució lingüística que es produeix en el llatí al llarg d'aquests dos segles.

El primer Privilegi és de l'any 1182, concedit a Lleida. Mitjançant aquest, Alfons I autoritza els habitants de Cervera a formar confraria, elegir cònsols i organitzar hosts i cavalcades contra cristians i sarraïns, tal com havia ja autoritzat als habitants de la ciutat de Girona. El segon document és fet a Perpinyà l'any 1356. Amb ell, Pere III canvia la ubicació del lloc on s'ha de vendre el blat.

L'edició utilitzada per a l'estudi dels documents és la recent de Turull, Garrabou, Hernando i Llobet, *Llibre de Privilegis de Cervera*

(1182-1456) Fundació Noguera, Col·lecció Llibres de Privilegis, Barcelona, 1991.

El llatí medieval és el llatí escrit que s'utilitzà a tot Europa occidental durant aproximadament 1000 anys. Ja no és una llengua nacional, com ho havia estat el llatí clàssic, sinó una llengua emprada per les capes erudites de la societat. Amb cristians, aquest passà a països de llengües cèltiques, germàniques, eslaves,... i esdevingué una llengua comuna a tota la civilització occidental. Durant els primers anys de l'època moderna, l'èlite intel·lectual encara coneix bé el llatí, però el seu ús començà a disminuir a mitjan del segle XVII.

Del llatí medieval cal destacar-ne tres elements: els arcaïsmes, l'abundància de construccions corresponents a la llengua romànica coetània i les incorreccions.

Mentre que a França, a partir del segle VI, la tradició clàssica es debilita notablement, i augmenta el desconeixement de les normes gramaticals, a la península, la tradició clàssica persisteix durant tot el període visigòtic i no s'interromp fins a la invasió sarraïna, i encara no bruscament. Això creà un corrent d'escriptors cultes, amb un llatí escolàstic i artificios. Però, paral·lelament a ells, van existir, sens dubte, nombrosos textos redactats en un llenguatge més popular que, si bé no ens han arribat, deixaren la seva empremta en els documents medievals.

La presència en aquests documents, d'innovacions pertanyents a la llengua parlada de l'època (que ja no era llatí) permet l'estudi documental dels fenòmens sintàctics pròpiament romànics, abans de l'aparició dels primers textos literaris. Amb les dades que ens subministra el llatí medieval, es guanyen segles de perspectiva històrica i retrospectiva per explicar les etapes primitives de les llengües romàniques.

I finalment, un aspecte molt important del llatí medieval és el seu caràcter de llengua artificiosa i sovint mal apresada. L'ús d'aquest llatí, precisament pel seu caràcter artificios, oferia dificultats als notaris i escriptors oficials. La ignorància gramatical i la falsa interpretació de fórmules, porten a l'ús sistemàtic d'algunes construccions allunyades de la correcció escolàstica. Aquestes incorreccions no sempre són arbitràries ni estan desprovistes de lògica, sinó que sovint tenen el seu origen en causes formals o psicològiques.

Ja per acabar, cal fer esment d'un fet que s'ha de tenir en compte quan es treballa en textos d'aquesta època: els errors dels copistes, que

poden explicar algunes incoherències de tipus fonètic, morfològic, sintàctic i fins i tot semàntic.

Amb aquest estudi volem fer palesa la importància del llatí medieval des del punt de vista lingüístic, perquè en ell trobem les arrels de la nostra llengua, i perquè estén un pont entre el món clàssic i el món romànic que, en definitiva és el nostre.

B. Anàlisi fonètica, morfològica, sintàctica i lèxico-semàntica de dos documents del *Llibre de Privilegis de Cervera*

B.1. DOCUMENT I (Lleida, 1182)

B.1.1. Text

1182, juny, Lleida

Com lo senyor rei dóna poder als prohoms de Cervera, exceptats xx, que entre si poguessen fer confraria e manimitat de fraternitat e que hagessen aqueles libertats que avie atorgades a Girona.

In Dei nomine. Manifestum sit omnibus hominibus, presentibus et futuris, quodego Ildefonsus, Dei gratia rex Aragonum, comes Barchinone et marchio Provincie, dono atque imperpetuum concedo vobis omnibus hominibus de Cervaria vestrisque successoribus, exceptis XXti qui scripto nominati sunt et exclusi, eorumque similiter successoribus, ut sub iuramento ab unoquoque vestrum corporaliter prestito, faciatis et habeatis semper inter vos confratriam et fraternitatis unanimiorem, liceatque vobis eligere et habere consules de fratribus coniuratis eiusdem confratrie, sub quorum providentia et gubernatione unanimiter sitis et maneatis. Dono etiam et concedo vobis et omnibus vestris successoribus, omnibusque illis qui in huiusmodi confratria semiserint, ut in perpetuum habeatis omnes illas franchitates et omnes bonas consuetudines quas donavi ac concessi confratribus Gerunde coniuratis, sicut continetur in carta quam illis feci. Specialiter autem dono et concedo vobis vestrisque successoribus, et omnibus illis qui in huiusmodi vestra confratria nunc et in futurum se receperint, exceptis XXti qui alia scriptura nominati sunt, ut de cetero ego, aut alius pro me, non demandem vobis nec accipiam ullomodo a vobis aliquam exorchiam, set in perpetuum per me et per omnes meos dono et remito eam vobis et omnibus successoribus vestris, videlicet illam totam portionem meam quam in illa exorchia solebam accipere quibuscumque modis. Predictam autem confratriam et libertates dono atque concedo vobis et vestris successoribus in perpetuum, et omnibus illis qui vobiscum erunt in iamdicta confratria, ut habeatis et possideatis libere et quiete sine impedimento alicuius hominis et femine, salva fidelitate mea meorumque successorum et salvis omnibus aliis directis meis, et ut faciatis michi meisque successoribus super christianos et sarracenos hostes et cavalcas bene et honorifice, secundum quod fuerit conveniens

et melioramentum ville vestre. Recipio quoque vos omnes, et illos similiter qui in iamdicta confratria fuerint, omnesque res vestras, mobiles et immobiles, ubicumque sint, sub speciali defensione et protectione mea.

Actum est hoc in mense iunii, apud Ilerdam, anno Domini M^oC^oLXXX^oII^o.

Sig+num Ildefonsi, regis Aragonum, comitis Barchinone et marchionis Provincie. +Berengarius, Terrachonensis archiepiscopus. Sig+num Gaucerandi de Pinos. Sig+num Guiraldi de Iorba. Sig+num Petri Balb. Sig+num Arnalde de Samata. Sig+num Raimundi Petri. Sig+num Stephani de Maurimon. Poncius de Osor fecit hoc sig+num, cuius mandato Virgilius scriptor hanc cartam scripsit. +Virgilius, qui hoc scripsit, rogatus atque iussus.

Ego Virgilius, qui hoc translatum fideliter translaturum scripsi VII^o idus iunii anno Domini M^oC^oLXXX^oIII^o, cum litteris emendatis in III^a linea, mense et anno quo supra.

B.1.2. Traducció

“En nom de Déu. Que sigui manifest a tots els homes presents i futurs que jo, Alfons, per la gràcia de Déu rei d'Aragó, comte de Barcelona i marquès de Provença, us dono i concedeixo per sempre a vosaltres, tots els homes de Cervera i als vostres successors, exceptuats els vint que són nomenats en l'anterior escrit i exclosos, i igualment als successors d'aquests, que sota jurament ferm de cada un de vosaltres feu i formeu per sempre entre vosaltres confraria i un col·lectiu de fraternitat; i que us sigui lícit escollir i tenir cònsols d'entre tots els germans conjurats d'aquesta confraria, sota la providència i govern dels quals estigueu i romangueu sempre units. També us dono i concedeixo a vosaltres, a tots els vostres successors i a tots aquells que s'introduïssin en una confraria d'aquest tipus, que per sempre tingueu totes aquelles franqueses, llibertats i tots aquells bons costums que vaig donar i concedir als confreres conjurats de Girona, segons es contè en un privilegi que els vaig atorgar. Però especialment us dono i concedeixo a vosaltres i a tots els vostres successors, i a tots aquells que ara i en el futur es puguin acollir a la vostra mateixa confraria, exceptuats els vint que són nomenats en l'altra escriptura, que d'ara en endavant jo o un altre en nom meu no us reclami ni rebi de cap manera cap exòrquia de vosaltres, doncs per mi i per tots els meus, us la dono i remeto a vosaltres i a tots els vostres successors, i igualment tota aquella meva part que en aquella mateixa exòrquia jo solia rebre. Us dono i concedeixo per sempre a vosaltres i als vostres successors, i a tots aquells que seran amb vosaltres en l'esmentada confraria que mantingueu i posseïu la ja dita confraria i les llibertats lliurement i tranquil·la, sense impediment de cap home o dona, mantenint salva la meva fidelitat i la dels meus successors, i salvs tots els

meus altres oficials; i que em feu a mi i als meus successors host i cavalcada, tant contra cristians com sarraïns, bé i honoríficament, segons el que fos convenient i per a millorament de la vostra vila. També us rebo a tots vosaltres i igualment a aquells que estessin en l'esmentada confraria, i tots els vostres béns mobles i immobles, en qualsevol part que estiguin, sota la meua especial defensa i protecció.

Això fou fet en el mes de juny a Lleida, l'any del Senyor de 1182. Sig+num d'Alfons rei d'Aragó, comte de Barcelona i marquès de Provença. Sig+num de Berenguer, arquebisbe de Tarragona. Sig+num de Galcerà de Pinós. Sig+num de Guerau de Jorba. Sig+num de Pere Balb. Sig+num d'Arnau de Samata. Sig+num de Raimon Pere. Sig+num d'Esteve de Marimon. Ponci d'Osor ha fet aquest signum, sota l'ordre del qual l'escrivà Virgili escrigué aquest privilegi.+ Virgili, qui fou pregat i manat a escriure això.

Jo Virgili que, copiant-ho fidelment, he escrit això el dia set de juny de l'any del Senyor de 1184, havent esmenat lletres en la tercera línia, l'any i el més indicats més amunt”.

B.1.3. Anàlisi fonètica

Des del punt de vista fonètic podem observar que es tracta ja d'un llatí romanitzat, però que conserva força trets clàssics. Pel que fa a la fonètica, és característica del llatí d'aquesta època, una gran confusió i manca de norma i uniformitat en la grafia. Així doncs, una mateixa paraula la podem trobar escrita de forma diferent dins un mateix text, i a poques ratlles de distància. Per exemple, aquí trobem *in perpetuum* * <13> i *imperpetuum* <3>.

El fonema /k/ davant -e, -i es pronuncia com a sord palatal, enlloc d'oclusiu que era en llatí clàssic; fenomen que es comença a donar ja en el llatí vulgar del segle v. No obstant, per indicar els casos en què aquest fonema es continuava pronunciant oclusiu gutural sord davant -e, -i, es grafiava com a -ch-. Per exemple *Barchinone* <3>, *exorchiam* <20>, *marchio* <3>.

Per ultracorrecció trobem també la grafia -ch- davant de -o: *Terrachonensis* <39>. Aquesta paraula apareix en -e- enlloc de -a- per una falsa etimologia que la relacionava amb el substantiu *terra*, -ae.

* Els números tancats entre <> indiquen la línia del text llatí on es pot trobar l'exemple.

D'altra banda, el diftong *-ae* el trobem de manera absoluta ja grafiat *-e*, tant enmig de paraula (*presentibus* <1> enlloc de *praesentibus*, *predictam* <23> enlloc de *praedictam*) com al final, en les terminacions casuais de la primera declinació: *Provincie* <3>, *confratrie* <9>, *Gerunde* <15>,...

El fonema /t/ davant *-i* i seguit de vocal es palatalitzava. Això feia que es grafiés *-ci-*. No obstant en aquest privilegi trobem mantinguda la grafia /t/, encara que probablement ja ningú no la pronunciava com a tal: *portionem* <22>, *etiam* <11>. En el document també trobem mantinguts sons força caducs, per exemple els grups *-nct-*, *-ns-* (*translatum* <45>), i també els grups inicials *sp-*, *sc-* i *st-*, sense desenvolupar al davant una vocal protètica, que és el més freqüent en aquesta època (*specialiter* <16>, *scriptura* <18>,...).

Es característica, també, del llatí d'aquesta època que les paraules estrangeres incorporades a la llengua llatina que contenien alguna aspiració, la perdin. Per exemple: *spera* enlloc de *sphera*, *scola* enlloc de *schola*. Un exemple que apareix en aquest document és *carta* <15> enlloc de *charta*.

També trobem en el text *michi* <29> enlloc de *mihi*. Això s'explica com a hipercaracterització de la grafia *-h-* que habitualment era muda i no sonava. En llatí medieval, però, *-h-* es pronunciava amb una aspiració tan forta que arribà a convertir-se en velar sorda (algunes *-h-* llatines han passat a *-k-* en la llengua romànica. Per exemple, de *nihil* en ve "aniquilar"). No obstant això, en alguns textos llatins medievals d'altres zones, trobem *mi* enlloc de *mihi*, que prové de la desaparició de *-h-* per ser muda (**mii*) i de la resolució de l'hiatus (*mi*).

També és freqüent en el llatí d'aquest període, pel que fa a les consonants finals, trobar vacil·lacions entre l'ús de la sorda i la sonora. Així, tenim els doblats *ad/at*, *apud/aput*, etc. En el document apareix d'una banda *set* <20> enlloc de *sed*, i de l'altra *apud* <36>, amb la sonora conservada. Sembla que quan la paraula és monosil·làbica, la sonora final té més facilitat per ensordir-se. De nou, doncs, un altre exemple de la manca de norma en el llatí medieval.

Per concloure l'estudi fonètic d'aquest privilegi podem dir, doncs, que conserva força bé la fonètica clàssica, pel fet de ser un document oficial; però que introdueix uns canvis que reflecteixen un sistema fonètic ja del tot romanitzat.

B.1.4. Anàlisi morfològica

Quant a la morfologia, és característic del llatí medieval, el gradual sincretisme dels casos que portarà a la desaparició d'aquests en les llengües romàniques. Aquesta reducció dels sis casos llatins a l'únic romànic es farà d'una manera lenta. L'ús de les preposicions per indicar relacions casuais serà el pas intermedi d'aquest procés. En aquest document els casos es mantenen força bé. Encara no s'ha produït la pèrdua de -m i -s finals. No obstant ja trobem l'ús de preposicions enlloc de casos. La preposició de amb ablatiu envaeix el camp del genitiu. En el text trobem *de Cervaria* enlloc de *Cervariae*. Tots els complements de procedència que hi ha a partir de la línia 40 seran expressats amb *de* i ablatiu.

El que sí que hi ha és una gran confusió de casos i declinacions. Per exemple, el genitiu singular de *Barcino*, -onis el fa per la primera declinació, *Barchinone* (amb -e per -ae) enlloc de *Barchinonis*. Hi haurà una tendència a declinar per la primera declinació els noms de ciutat femenins.

També és molt característic del llatí medieval l'ús de participis com *supradictus*, *praedictus* enlloc d'un pronom anafòric, i de *praesens* enlloc del demostratiu *hic*. Els exemples en el text són diversos: *predictam autem confratriam* <23-24>, *in iamdicta confratria* <26>, ...L'ús d'aquests participis es fa molt freqüent en textos jurídics, fet que els dona un to més oficial i formalista.

Els pronoms relatius es conserven perfectament en aquest text, malgrat la tendència que hi ha en altres textos d'aquesta mateixa època a reduir el paradigma en un cas universal *que*.

Pel que fa a l'ús de la veu passiva, en aquest text hi ha vacil·lació entre la forma sintètica (*continetur* <15>) i l'analítica (*nominati...sunt* <5>). El pas del sistema passiu llatí analític (*amatur*, *amabatur*) al romànic analític (és estimat, era estimat) el tenim testimoniats ja al segle VIII, però el procés serà llarg i no culminarà fins al segle XIII.

B.1.5. Anàlisi sintàctica

La sintaxi d'aquest text és ja del tot romànica, encara que la llengua sigui la llatina. Les oracions ja no acaben amb la forma verbal, com en el llatí clàssic, sinó que aquesta se situa al principi, després del subjecte, seguint l'ordre romànic: ...*ego...dono atque imperpetuum concedo...* <2,3>, ...*faciatis et habeatis semper...confratriam...* <7,8>.

Quant a les conjuncions, en el llatí medieval hi ha una gran confusió i reducció. Així, la conjunció *quod* tendeix a introduir-se com a forma generalitzada per a les completives: *Manifestum sit...quod ego...* <1,2>. No obstant, en el document es manté també la conjunció *ut*: *dono atque imperpetuum concedo...ut...faciatis...* <3,6,7>.

El tipus d'oració més abundant és l'oració coordinada copulativa. Trobem emprades en el privilegi quatre conjuncions copulatives diferents: *et*, 30 vegades; *-que*, 8 vegades; *atque*, 3 vegades, i *ac*, una vegada. *Et* és la més usada; no en va, serà l'única que passarà a les llengües romàniques.

Un tret que cal remarcar és que molts elements apareixen sempre en grups de dos sinònims: verbs, *dono atque concedo* <3>; adverbis, *libere et quiete* <26,27>; substantius, *hostes et cavalgatas* <30>. Aquest fenomen és propi del llenguatge jurídic, que sovint repeteix sinònims per tal de no deixar cap buit legal. Això, junt amb l'ús de frases llargues i subordinades, dóna al document un caire més solemne i oficial.

També apareixen conjuncions de nova formació, habitualment formades per un adverbi i la completiva *quod*. En el text trobem *secundum quod* <31>.

Podem concloure dient, doncs, que la sintaxi d'aquest document, i per extensió la d'aquesta època, és ja totalment romànica: amb més coordinades que subordinades i amb construccions senzilles; que els verbs han perdut el seu valor relatiu i que la complexa estructura de la *consecutio temporum*, tan rigorosa en el període clàssic, ja ha fet fallida.

B.1.6. Anàlisi lèxico-semàntica

El llatí medieval està format per dos elements: el llatí vulgar i el llatí dels cristians. El cristianisme va servir per donar al llatí una extensió molt més àmplia. Al vocabulari llatí s'hi introduïren moltes paraules cristianes, la majoria formades a partir del grec. En el text trobem, per exemple, *archiepiscopus* <40>. S'incorporaren moltes paraules noves, i d'altres, ja existents, canviaren de significat, essent aquestes últimes les més abundants.

—Paraules noves que apareixen en el text:

confratria: Format a partir del substantiu *fratria* i preposició *cum*, significa “societat”, “col·lectiu”. El seu derivat *confratres* va referit als components d'aquest col·lectiu.

marchio: També apareixen en alguns textos les formes *marchisus* i *marcheisis*. Significa pròpiament “prefecte d’una marca (*marchae*) o província”.

franchitates: Paraula nova que significa “immunitat de qualsevol impost o pagament”.

exorchia: Consisteix en el dret que té el rei o senyor feudal sobre la successió dels pagesos morts sense descendència.

iamdictus: Paraula formada per la unió de l’adverbi *iam* i el participi *dictus*. Apareix moltes vegades formant dos mots.

—Paraules que canvien de significat:

directum: “recte”, “dret” en llatí clàssic, passà a significar “oficial”, “el que té dret sobre algú o algun territori”, referit a l’àmbit polític.

comes: (“company”). Ja en el llatí del baix imperi significava “persona de l’escorta del rei”, “funcionari”. Més tard adquirí el significat de “comte”.

hostes, *cavallgatas*: Són “prestacions feudals de caràcter militar”; el primer, partint del clàssic *hostis* “enemic”, i el segon, del romànic *caballus*, que significant en el seu origen “cavall de treball”, va acabar per substituir a *equus*.

villa: Significant originàriament “casa de camp”, “masia”, adquirí més endavant el valor de “ciutat”, “vila”.

carta: Significava originàriament “fulla de papir preparada per a rebre l’escriptura”, i passà a tenir el valor de “privilegi”; és a dir, passà de fer referència al suport a fer referència al contingut.

consules: Significava en llatí clàssic “delegat del Cèsar a alguna província de l’imperi Romà”. En l’època medieval adquirí el significat de “conseller” de l’Ajuntament.

mitto: Aquest verb, que en el període clàssic significava “enviar”, ara passa a significar “posar”, i es fa reflexiu: *se miserint* <13> “es posessin”.

B.2. DOCUMENT II (Perpinyà, 1356)

B.2.1. Text

1356, agost, Perpinyà

Mutació feyta pel senyor rey de la plaza del blat.

Nos Petrus, Dei gratia rex Aragonum, Valencie, Maioricarum, Sardinie et Corsice comesque Barchinone, Rossilionis et Ceritanie, considerantes vos fideles nostros baiulum, paciarios et probos homines ac totam universitatem ville Cervarie pro communi comodo et utilitate habitantium in eadem noviter ordinasse quod omnia blada, que ad dictam villam deportabuntur pro vendendo per quospiam, exonerentur de cetero et vendantur publice in platea maiori dicte ville, scilicet a domo sive hospicio Bernardi Castell usque ad capud carnicerie ipsius ville eidem platee annexe sive contigue, nuncque fuerit pro parte vestra nobis humiliter supplicatum ut dictam ordinationem confirmare ex nostri regali clemencia dignemur, ideo vestris supplicationibus faventes benigne, iamdictam ordinationem super predictis factam in vestri dictorum paciariorum et proborum hominum ac totius universitatis dicte ville favorem et pro utilitate totius rei publice ipsius ville tenore presentis et ex certa sciencia confirmamus eamque laudamus et approbamus, mandantes per hanc eandem vicario et baiulo dicte ville Cervarie quod, visis presentibus, iamdictam ordinationem intus dictam villam et vicariam, si opus affuerit, voce preconia et per loca assueta faciant publicari, ne per aliquem ignorancia de hiis valeat allegari, repugnantibus vel contrafacientibus premissis penam centum morabatinorum auri, nostro erario aplicandorum, pro vice qualibet imponendo, ipsasque provisionem et ordinationem firmas habeant et observent et faciant ab aliis inviolabiliter observari et non contraveniant seu aliquem contravenire permittant aliqua ratione. Predicta vero facimus tanquam pater et legitimus amministrator incliti ac magnifici infantis Iohanis primogeniti nostri carissimi, ducis Gerunde et comitis Cervarie.

Datum Perpiniani, duodecima die augusti, anno a nativitate Domini millesimo CCCº quinquagesimo sexto. Visa Roma.

B.2.2. Traducció

“Nos, Pere, per la gràcia de Déu rei d’Aragó, València, Mallorca, Sardenya i Còrsega, i comte de Barcelona, Rosselló i Cerdanya, considerant que vosaltres, fidels nostres, batlle, paers i prohoms, i tota la universitat de la vila de Cervera, en favor del benefici de tots i de la utilitat dels habitants d’aquesta vila vàreu establir que tot el blat que fos portat a la dita vila per ser venut per alguns fos descarregat a partir d’ara i venut públicament a la plaça major de la dita vila, des de la casa o hospici de Bernat Castell fins a l’extrem de la carniceria d’aquesta vila, a la plaça annexa o contígua; i que ara ens ha estat feta per part vostra humilment la súplica que ens dignem a confirmar l’esmentada ordre per la nostra reial clemència; així doncs, afavorint les vostres súpliques concedim benèvolament la dita ordre sobre les coses esmentades en favor dels vostres dits paers i prohoms i tota la

universitat de la dita vila i en pro de la utilitat de tot l'afer públic d'aquesta vila; a tenor de la present i amb certesa confirmem, lloem aquesta i l'aprovem manant per aquesta mateixa al veguer i al batlle de la dita vila de Cervera que, advertits per la present, facin publicar, si fos necessari amb pregons i pels llocs acostumats, l'esmentada ordre dins la dita vila i vegueria, per tal que no pugui ser al·legada per ningú la ignorància sobre això, rebutjant o actuant en contra de les coses predites sota la pena de cent morabatins d'or, que han de ser ingressats al nostre erari cada vegada, ordenant que en mantinguin fermes i que observin la provisió i l'ordre i que les facin observar als altres inviolablement, i que no contradiguin ni permetin que ningú la contradigui per cap raó. Fem això com a pare i legítim administrador de l'íncit i magnífic Infant Joan, estimadíssim primogènit nostre, duc de Girona i comte de Cervera.

Concedit a Perpinyà el dotzè dia d'agost de l'any de la nativitat del Senyor 1356."

B.2.3. Anàlisi fonètica

Des del punt de vista fonètic, les característiques que presenta aquest text són molt semblants a les de l'anterior. D'entrada cal remarcar el mateix desordre i manca de norma i regularitat que en el privilegi atorgat per Alfons I. Això fa que en el text aparegui una mateixa paraula escrita de dues maneres diferents, per exemple *ordinacionem* <11> *ordinationem* <19>. Partint d'aquests exemples també es pot observar la palatalització de la síl·laba *-ti-* seguida de vocal, que en aquest document ja és gairebé absoluta (tret de poques excepcions): *clemencia* <12>, *sciencia* <17>, *ignorancia* <22>.

També en aquest privilegi apareixen mantinguts certs fonemes força caducs en llatí. Per explicar això cal tenir en compte un fet. L'època d'aquest document és la de la Cancelleria Reial, organisme oficial reorganitzat i reestructurat per Pere III el Cerimoniós. Allí es redactaven tota mena de documents oficials. Els secretaris i vice-cancellers que hi treballaven eren habitualment notaris de professió, i escrivien d'una manera exacta, pulcra i clara. Aquests funcionaris havien de dominar les tres llengües "oficials" de la Corona d'Aragó: el llatí, el català i l'aragonès. El llatí que aprenien aquests lletrats era un llatí escolàstic i artificiós, prenent com a models els autors clàssics que s'estudiaven a l'escola. Això explica, doncs, el manteniment d'uns fonemes i grups sonàntics que tendiren a desaparèixer ja molt aviat en el llatí vulgar.

El fonema /k/ apareix també grafiat *-ch-* davant de *-e,-i* per indicar que no es palatalitzava (*Barchinone* <2>). Era freqüent en el llatí d'aquest període, que les consonants finals sordes es sonoritzessin quan la paraula que les seguia començava per consonant sonora. En el text, però, trobem un exemple de sonorització, malgrat que la consonant següent sigui sorda: *capud carnicerie* <9> (en lloc de *caput*).

Hi ha una confusió en l'ús de les consonants geminades. Així, apareixen consonants dobles en paraules que, en llatí clàssic eren simples, per exemple *legittimus* <28>, i no apareix en altres que ho eren, com *applicandorum* <23>. El grup *-dm-* ha passat a *-mn-* (*amministrator* <28>), i el diftong *-ae* ha resolt ja definitivament en *-e*, tant en posició interior (*premissis* <22>) com a final de paraula (*platee* <10>, *annexe* <10>,...).

Apareix en aquest document el plural de reverència o majestàtic, molt propi del llatí medieval, i en especial del llenguatge jurídic: *Nos, Petrus,...laudamus et approbamus...* <1,17>.

Com a conclusió de l'anàlisi fonètica podem dir, doncs, que aquest document presenta gairebé les mateixes característiques que el primer (malgrat ser dos segles anterior).

B.2.4. Anàlisi morfològica

També aquí cal dir d'entrada que les terminacions casuais, sobretot la *-s* i la *-m* finals, es mantenen força bé, i que l'única desinència que ha canviat és el diftong *-ae*, que ha resolt en *-e*.

En aquest segon document també hi ha gran abundància de participis com *dictam* <6>, *iamdictam* <13> (de nova formació), *predicta* <27>, en lloc d'un pronom anafòric *is*, i l'adjectiu *praesens* (*presentis* <16> per reducció de *-ae* en *-e*) en lloc del demostratiu *hic*. L'ús tan repetitiu d'aquests participis, sobretot en aquest text pel que fa a *dictus*, demostra que eren mots amb poca càrrega semàntica, equivalents a demostratius.

Així com al primer privilegi apareixia amb freqüència l'adjectiu *omnis* per indicar la totalitat, ara aquest ja ha caigut en desús i el substitueix *totus,-a,-um*, que serà el que el reemplaçarà en les llengües romàniques. Un exemple del text és *totius universitatis* <15>, *totius rei publice* <16>.

En aquest document es manté força bé la passiva sintètica (*deportabuntur* <6>, *vendantur* <7>, *observari* <26>...) tot i que la tendència general era de desaparèixer o convertir-se en activa.

És curiós el gènere que se li ha donat al substantiu *dies*. En llatí clàssic quan era femení tenia el significat genèric de “data”, i quan era masculí, el concret de “dia”. Aquí, però, s’ha mantingut el segon significat i el gènere femení: *duodecima die* <30>.

Es generalitza l’ús de les preposicions, que envaeixen el terreny dels casos. Una de les més emprades és la preposició *pro*, que en llatí clàssic era molt poc usada (cinc vegades apareix en el document). També la preposició *per* guanya terreny i, fins i tot, substitueix l’ablatiu en la funció de complement agent (*pro aliquem... allegari*).

També hi ha vacil·lació i tendència a unificar, a l’hora de formar adverbis. Així, la norma clàssica d’acabar els adverbis en *-iter* quan provenen d’adjectius de la primera classe, i en *-e* quan provenen d’adjectius de la segona, ara ja no és vàlida. Per tant, trobarem adverbis com *noviter* <5> (de *novus*) en lloc de *nove*. De nou, la manca de norma és característica de la morfologia de la llengua d’aquests textos.

B.2.5. Anàlisi sintàctica

També la sintaxi d’aquest segon document és ja del tot romànica. Aquí, però, trobem algunes construccions sintàctiques més artificioses i escolàstiques, copiades dels clàssics. Una d’elles és l’oració d’infinitiu depenent d’un participi de present, amb el subjecte en acusatiu, al més pur estil de Ciceró: *considerantes vos fideles nostros....ordinasse quod* <3,6>, amb l’infinitiu perfet en apòcope (*ordinasse* <6> en lloc d’*ordinavisse*).

Una altra construcció clàssica és l’ús del gerundi amb un valor d’obligació: *morabatinorum...aplicandorum* <23>.

Apareixen també nous girs, que amaguen una sintaxi ja del tot romànica, com per exemple la fórmula *pro* més el gerundi en ablatiu amb valor final, *pro vendendo* <7>.

Ara la conjunció completiva *ut* ja no és utilitzada, i *quod* es generalitza com a tal (*laudamus et approbamus...quod* <17,19>).

També aquí alguns elements apareixen en parelles de sinònims: *laudamus et approbamus* <17>, *incliti ac magnifici* <29>. Això és, com ja hem dit, propi del llenguatge jurídic, i li dona un caire més solemne i oficial.

És característica del llatí medieval l’acumulació d’adverbis i preposicions per indicar les relacions de lloc. L’exemple que tenim en el text és *usque ad* <9>.

B.2.6. Anàlisi lèxico-semàntica

És en el camp lèxic on aquest text presenta més diferències respecte de l'anterior: apareixen moltes més paraules de nova formació. Són sobretot paraules referides a l'organització social i política dels ciutadans. Això reflecteix una vida política molt més complexa i activa.

Distingirem les paraules noves de les ja existents que canvien de significat.

—Paraules de nova formació:

paciarii: Format a partir del substantiu *pax*, significa pròpiament “aquells que fan la pau”, i en textos jurídics “aquells que tenen cura i participen dels consells municipals”. En català ha donat el substantiu “paer”.

carniceria: Format a partir del substantiu *caro, carnis* significava en època medieval no només “lloc on es ven carn” sinó també “escorxador”, “lloc on són esquarterats els animals”.

melioramentum: Format a partir del comparatiu *melior* significa “reparació, restauració”.

preconius, -a, -u: Format en època medieval a partir del verb *preco* “pregar, suplicar”, aquest adjectiu significa “de pregària”, “de súplica”. Generalment va amb la paraula *vox*.

—Paraules ja existents que canvien de significat:

baiulu: Originàriament significava “portador de feixos” o bé “missatger”. Probablement, el significat medieval de “batlle” està relacionat amb el primer: “portador de feixos”, és a dir, “el qui porta el ceptre”.

fideli: Del seu significat originari de “fidel”, “en qui hom pot confiar”, adquirí el valor de “súbdit”, “vassall”.

vicariu: Derivat del mot *vicis* “en el lloc de”, en llatí clàssic significava “substitut”. En llatí medieval prengué el significat de “delegat del Comte o del Rei”.

probus hom: Aquest conjunt format per un adjectiu i un substantiu, s'ha fusionat en un sol mot en passar al català: “prohom”. El significat no ha variat: “home de bé”.

plate: Provenient del grec *πλατεία*, és una paraula molt emprada durant l'època arcaica, que després caigué en desús en la llengua

literària, però seguí mantenint-se en el llatí parlat, d'on passà al llatí medieval.

C. Conclusió

La conclusió que es pot extreure després de comparar la llengua dels dos documents és que malgrat estar separats per gairebé dos segles, les diferències entre un i altre són poques. Degut al seu caràcter de llengua artificial (cal recordar que mai fou una llengua parlada), el llatí medieval evolucionà molt lentament. Dels quatre aspectes estudiats (fonètic, morfològic, sintàctic i lèxico-semàntic), el que més evoluciona és el semàntic, amb la creació de noves paraules i el canvi de sentit de les ja existents. Aquesta manca d'evolució important en el llenguatge és deguda, d'una banda, a l'essència del propi llatí medieval; i de l'altra al fet de tractar-se de textos jurídics. El llenguatge jurídic ja és *per se* més conservador.

També cal destacar com a tret general de la llengua d'aquests textos el manteniment de certs fonemes, formes i expressions que, en altres textos d'aquesta època, ja han desaparegut. El fet de tractar-se de textos jurídics pot ajudar a aquesta conservació de característiques clàssiques. Però també es pot explicar per una altra raó. El sistema jurídic medieval està basat en el dret romà. En uns casos, en la modalitat d'inspiració del contingut de nous textos o còdexs; i en altres, en la de constituir un fons de reserva per a regir globalment com a font subsidiària del dret autòcton del país. Aquesta "inspiració" romana pot explicar el manteniment de tants aspectes clàssics.

Bibliografia

- BASTARDAS PARERA, J., *Particularidades sintácticas del latín medieval*, Escuela de Filología, Barcelona, 1953.
- DU CANGE, *Glossarum Mediae et Infimae latinitatis*, Àustria, 1954.
- GAFFIOT, F., *Dictionnaire Latin-Français*, Hachette, París, 1934.
- TURULL, GARRABOU, HERNANDO I LLOBET, *Llibre de Privilegis de Cervera (1182-1456)*, Fundació Noguera, col·lecció "Llibres de Privilegis", Barcelona, 1991.
- WRIGHT, R., *Latín tardío y romance temprano en España y la Francia Carolingia*, biblioteca Románica Hispánica, ed. Gredos, Madrid, 1989.
- FONT RIUS, J.M., *La recepción del derecho romano en la Península Ibérica durante la Edad Media*, Montpeller, 1967.

